

je na svoj trošak iskapao katakombe sv. Sebastijana, uspjelo je da otkrije tri sarkofaga, od kojih je jedan nosio natpis: M. S. FAVIANUS IC REQUIESCIT. Radost kako istraživača tako i svih crkvenih znanstvenih krugova bila je velika, jer je sve mislilo, da je otkriven grob Pape mučenika, iz litanija Sviju Svetih poznatog sv. Fabijana, koji je umro mučeničkom smrću na 20. siječnja 250 p. K. Crkveno povjerenstvo istražilo je i relikvije i sarkofag, koji je iza toga zapečatio kardinal vikar Pompili. Uspjeh je žalibože bio negativan, jer napis potječe iz 11. stoljeća, a drugih jačih dokazala nije se pronašlo. No ipak je otkriće tih sarkofaga od velikog zamašaja. Msgru de Waal uspjelo je, što je i povjerenstvo priznalo, da je na sarkofagima otkrio zanimljive napise u rimskoj kurzivi 1.—5. stoljeća, koji sigurno dokazuju, da je u sv. Sebastijanu na apijskoj cesti bila zacijelo kuća sv. Petra i Pavla, u kojoj su prvi Papa i njegovi nasljednici za progonstva stanovali, i tuj se je njima u čast prinosila sv. žrtva. Otkrivene su još za čudo dobro uzdržane svježe ornamentičke freske. I to bi, prema de Waalu, imao biti stan prvih Papa. — Stojili to doista, to bi ta činjenica vrlo interesatno osvjetlila poznatu legendu „Quo vadis Domine“, što ju je tako majstorski u svom romanu obradio slavni poljački romancijer, Sienkijević.

Recenzije.

Dr. Konrad Lübeck: Die christlichen Kirchen des Orients. Kempten. Jos. Kösel. g. 1911.

Mnogima će se činiti čudno, da istom sad govorimo o djelcu, koje je izašlo pred četiri godine. Činimo to s razloga, što mnogi, osobito mladi bogoslovi i svećenici, hoteći se informirati o istočnoj crkvi grabe za Lübeckovim djelcem, valjda radi toga, što je najkraće, najpopularnije i najjeftinije; ali moramo i odmah izjaviti: najslabije na polju literature o istočnoj crkvi. Ono je prvi pokušaj u

najnovije doba, da u što kraćem i preglednijem opsegu prikaže sadašnje stanje istočne crkve i istočnog pitanja. U prvom dijelu govori pisac o odjeljenju s historičkoga stanovišta, u drugom o sadašnjoj organizaciji istočnih crkava, a treći radi o religioznom životu. Nema dvojbe, da je nekatolički istok daleko zaostao za kat. zapadom, ali opet, kako ga je Lübeck prikazao, onako nije. Ne samo da je mnogo toga ispušteno, bez čega je teško razumjeti ustroj istočnih crkava, nego je i toliko toga krivo napisano, da bi trebalo posebnu studiju napisati, da se pobiju sve tvrdnje

autorove bez dokaza. Površnost se opaža osobito u prikazivanju historičkog razvoja manjih istočnih crkava, koje su po mnijenju Lübeckovu potekle iz kristologičkih prepirki. Da je ovdje upotrijebio najnovija istraživanja na polju povijesti umjetnosti s obzirom na istok od umnoga Strzygowskoga i Baumstarka, bio bi morao doći do zaključka, da je grčka kultura bila uzrokom odjeljenju manjih istočnih crkvenih grupa. Čudna je i tvrdnja, da crkva Nestorijanska ne pohodi od poznatog patrijarhe Nestorija (str. 6). Na saboru u Sisu godine 1342. ne samo, da nije bilo daleko do unije, nego je ona doista bila provedena s Armencima (str. 8). Sjedište sjedinjenih Jakobita nalazi se ne u Mardinu nego Beirutu (str. 34). Da ikonostas imaju i druge istočne crkve osim grčke, mogao je g. Lübeck pogledati kod Jakobita i Kopta (str. 110.). Što dalje govori o crkvi Kopta: „dann folgt durch ein Holzgitter von den Heiligen geschieden, der Gemeinderaum, in welchem eine Küche eingebaut ist zum Backen des für die Liturgie erforderlichen Brotes“, ne stoji (str. 111). Takova šta nije poznato ni najboljim sadašnjim istočnim liturgistima, kao što su Prinz Max i A. Baumstark. *Ἐπιτόμιον καὶ Παρακλητικὴ* jesu razne knjige, isto tako ne može se reći, da *Μεσοοντικόν* odgovara latinskim matutinama, a *Ἄρθρον* laudama (str. 120). O liturgiji „praesanctificatorium — τῶν προηγιασμένων“ ne može se više danas tvrditi, da ju je sastavio papa Grgur Veliki. Po sinodi Quinisexta (692) can. 52 ona je prastarim običajem na istoku, dok Leo Allatius veli, da potječe od sabora Laodicejskog god. 314.¹ Lübeck je mogao još i spomenuti, da je Nestorijev exemplar liturgije temelj liturgiji Ivana Hrisostoma.² Isto tako govori manjkavo o egipatskoj liturgiji. Čini se, da ne pozna egipatskog Ostrakona pa Anaforu Serapiona, jer se ograničuje samo na Origena (str.

130).³ O otpustu (*ἀπόλυσις*) na koncu mise dalo bi se mnogo toga reći, a potvrđeno je strogo naučnom istraživanju kao i mnijenje o Jehteniji, koja nije drugo nego dio synapte (str. 136).

Uzme li se, da je Lübeckovo djelo plod samo jednogodišnjeg boravka na istoku, onda će nam biti jasna njegova manjkavost ne samo u pogledu stvarnom nego još više i nedostatak ljubavi za odijeljenu braću. Autor sam naznačuje u predgovoru, da vrlo malo Evropljana dolazi u doticaj s istokom i to ponajviše tako kratko i letimično, da je nemoguće steći dublji pogled u unutrašnji ustroj kao i u dogmatičko značenje bogoslužnih njihovih čina. Mi bismo toj piščevoj opasci imali dodati samo još: mutato nomine de te loquitur.

Juraj Pavlič.

J. de Ghellinck S. I.: *Le mouvement théologique du XII. siècle*. Paris, Gabalda 1914. str. 410 Fr. 750.

Među istraživaocima intelektualnoga gibanja srednjega vijeka poznata je i osoba učenoga Isusovca, J. de Ghellincka. Njegovi duboki i kritični članci rasijani su po svim znanstvenim časopisima evropskoga zapada; tako „Byzantinische Zeitschrift 1912. donio je njegovu raspravu: L'entrée de Jean Damascène dans le monde litteraire occidentale, „Revue Neo-Scholastique“ mnogobrojne članke o Petru Lombardu, časopis „Études“ od god. 1911. opet o odnošaju teologije i kanonskog prava u XI. i XII. vijeku, a da ne spominjem drugih. Svi ovi članci sakupljeni su i izdani sad pod spomenutim naslovom u pet poglavlja. Prvo od njih: La preparation theologique du XII. siècle radi o renesansi za Karolinga, o t. zv.

³ O Anafori Serapiona savni: Wobbermin G.: *Altchristliche liturg. Stücke aus der Kirche Aegyptens nebst einem dogmat. Brief d. Bischofs Serapion V. Thmuïs (Texte u. Untersuchungen N. F. II. 3 b von Harnack-Gebhard. Leipzig 1899.)*. Vidi i Theod. Schermann: *Egyptische Abendmahls-liturgien des ersten Jahrtausends (Studien zur Gesch. und Kultur des Altertums Bd. VI)*. Paderborn 1912.

¹ Savni *Chronicom paschale*. Migne *Patr. lat.* XCII. col. 989. — Vidi i Andr. Fortescue: *The Mass*. London 1912. str. 191.

² Baumstark u *Χρυσοστομικά* strana 771. i slijedeće.